

HAVASS-I REFİA KADILIĞI: EYÜP

Necdet SAKAOĞLU

(Divriği, 1939) Araştırmacı, yazar. Yerel tarih, kent tarihi, Selçuklu, Osmanlı ve eğitim tarihleri konularında çalışmaları olan Sakaoglu'nun yayımlanmış eserlerinden bazıları: Çeşm-i Cihan Amasra (1966, 1987, 1998), Türk Anadolu'da Mengücekoğulları (1971, Ali Naci Karacan Armağanı), Divriği'de Ev Mimarisi (1978), Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı (1984, 1998, Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler Ödülü), Tanzimat Tarihi Sözlüğü (1985), Osmanlı Eğitim Tarihi (1990, 1992), Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi (1990, 1992), Osmanlı Kentleri ve Yabancı Gezginler (1995), Tarihi, Mekanları, Kitabeleri, Anılan ile Saray-ı Hümayun - Topkapı Sarayı (2002), Bostanzâde Yahya'nın Târih-i Saf / Tuhfetü'l-Ahbâb adlı eserini, Duru Tarih adıyla günümüz Türkçesine çevirmiş (1969, Ali Naci Karacan Armağanı); Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan'ın Dûrr-i Mekkun'unu yayımlamıştır. (3999) Atatürk Düşüncesi (1995, 1997, 2000) Ord. Prof. Reşat Kaynar'la; Binbirgün Binbir Gece-İstanbul'da Eğlence Hayatının Tarihi (1999), Osmanlı'da Zenaatten Sanata Cilt I (Esnaf ve Zenaatkârlar) (1999) - Cilt II (Sanatlar ve Sanatkârlar) (2000), Avrupa Yolunda Bir Padişah: Sultan Abdülmecid (2001) Karamannâme, Prof Dr. Metin Sözen'le ortak çalışmalarıdır.

Havass-ı Refia Kadılığı'na geçmeden önce Osmanlılarda kadı kimdi ve ne yapardı? konusuna değinelim: Çünkü kadı kavramı, rüşveti yolsuzluğu çağrıştıra gelmiş ; kadı denilince beklenti, tema'sı rüşvet, hile-i şer'iyeye olan fıkralar oluyor maalesef! Bu tür hikayelerimiz de çoktur. Oysa tarihle uğraşanlar bilirler ki Osmanlı kadısı, üç kıtaya yayılan İmparatorluğu, en uzak köşelerine değin yöneten, buyrukları, yasaları oralarda uygulayan, davalara bakan, infazları gerçekleştiren, çarşı pazarı denetleyen, fiyatları belirleyen tek yetkili; hem yargıç, hem yöneticiydi. 14. Yüzyıldan Tanzimat'a kadar da kadıların bu konuları değişmedi. İstanbul'daki padişahın akıllı olması, çocuk olması, deli olması, sefere çıkması veya çıkmaması, saraya kapanması, ava çıkması; eyalet valilerinin yetersizliği, zalim veya halim oluşları.... Bütün bunların devletin genel yapısı ve işleyişi açısından doğrudan etkileyici olamıyışı, düzenin sürebilmesi eyalet, sancak ve kaza kadıları sayesindeydi. Arzisi, toplumsal yapısı, kültürü, ekonomisi farklı bölge ve yöreleri, "Osmanlı" kılan ve o kimlikle ayakta tutan asil temsilciler, hukuki ve örfi yetkileri çok geniş olan kadılardı. Bir dönem -örneğin 16. yy sonundaki Celali isyanları gibi- kentler ve bölgeler ciddi sorunlar yaşamışsa bunun nedenleri arasında hatta başında, kadıların olumsuz tutumları vardı.

Kadıların tuttıkları "sicill-i mahfuz-kadı sicilleri" denen binlerce defter üzerinde kapsamlı çalışmalar yapılmadıkça, hem kadıların fonksiyonunu, hem de devletin işleyişini, sürekliliğini; dahası tarihi öğrenmemiz olanaksızdır. Büyük bir kısmı Ankara'da Milli

Kütüphane'de toplanan, kimi arşivlerle özel koleksiyonlarda da bulunan Kadı sicilleri, kentlerimizimizin tarihlerini ortaya çıkarmak açısından da en zengin kaynaklar durumundadır.

Bu defterlerin bir diğer özelliği de Türkçe oluşlarıdır. Daha önceki siciller Arapça yazılmışken Osmanlı devletinin resmi yazışma dili Türkçe olduğundan kadı sicilleri de Türkçe yazılmıştır. Kadılarımızı saygıyla anarak bir saptamayı daha belirtelim: Ortalama 500 dolayında kazâ'yı (kadı bölgesi) içeren İmparatorlukta, 14.yy ve 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan süreçte işlenen binlerce kadı sicilinde yazım, ad, terim yanlışı bulmak zordur. Bunu, görebildiğim sicil defterlerinde saptamış bulunuyorum. Sicill-i mahfuz da denen bu defterlerin biçimlerinin, yazılış tekniklerinin benzerliği yanında, herhangi bir kaydın ya da işlemin yazısından, ilk bakışta konusunun anlaşılması ilkesine de asırlar boyunca uyulmuş. Ferman, hüküm, ilâm, hüccet, hesap, vakfiye, tereke vb'nin hangi karakterlerle yazılması gerekiyorsa ona göre işlenmiştir.

İstanbul'un fethinden sonra Fatih'in danışmanları Molla Hüsrevler, Molla Güraniler, Hoca Paşalar, Tursun Beyler... toprak hukuku, medrese eğitimi, divan çalışmaları, protokol, gibi pek çok alanda, sistemler kurmuş veya mevcut sistemleri geliştirmişlerdir. Yapılan işlerden biri, Suriçi İstan-

Ayasofya, Sultanahmet Cami ve meydanı. İstanbul Albümü. 1952.

bul'un; o zamanlar Kostantiniyye, Der-saadet, Mahrusâ-i Saltanat denen payitaht arazisinin tamamının mîriye kaydedilmesi olmuş. Arsaların ve yapıların, mülk olarak sahiplenilmesi yerine tasarruf haklarının edinilmesi geçerli olmuş. Sözcüleri, Aksaray'daki bir evin sahibi görünen kişi, ödediği maktu bir icar (mihr-i muaccel: peşin ödeme) karşılığında tasarruf (:Kullanım) hakkını elde eder, yıldan yıla da cüzi bir kira bedeli öder; bu hukuk ölçüye kadar geçerli olurmuş.. Ödentiler nasıl hesaplanıyordu? Sorusuna gelince formülü son derece basit: Üzerinde yapı bulunsun veya bulunmasın arsa, tarla farzedilip ekilmesi durumunda alınabilecek ürünün şer'î onda 1 öşrü, sekizde 1 haracı tahminen ne tutuyorsa o kadar... Bu hesaplamalar da başlangıçta yapılarak defterlerine yazıldığından Tanzimat'a değin İstanbul bu düzenini korumuştur.

İstanbul için öngörülen sistem bu. "Kenar beldeler" konumunda üç şehir daha var. Bilâd-ı selâse" (: Üç belde) denen bunların; büyüğü ve ticari açıdan Avrupa ile bağlantılı olanı -Der-saadet gibi, "mahrusa" (korunmuş, güvenli) sıfatını taşıyan- Mahrusa-ı Galata; ikincisi, tarım alanlarıyla İstanbul'u besleyen Kasaba-i Eyüp; üçüncüsü Boğaz'ın karşı yakasındaki Medine-i Üsküdar'dı. Bunların konumları ve hukukları da farklıydı.

Geçen yüzyıllarda Kasaba-i Eyüp diye anılan, Haliç'in güneybatı yakasındaki yerleşim, Bursa'nın Muradiyesi gibi, uhrevi ve kutsal bir belde idi. Burası aynı zamanda, sınırları Çatalca'ya, Vize'ye kadar uzanan has çiftliklerin de merkezliydi. Has sözcüğünün çoğulu "havass" olduğundan, tahttaki padişahın tasarrufundaki Eyüp sınırlarındaki

çiftliklerin tümü için, "Havass-ı refi'â" (yüce haslar) deniliyor; özellikle de resmi işlemlerde Eyüp yerine HavaSs-ı refi'â deyimini kullanılıyor; kâtipler, hüküm ve ilamlarda Havass-ı Konstantiniyye (:İstanbul Hasları); titiz olanları "Havass-ı Konstantiniyye-i Ebu'l-Eyüb Hazretleri" tam adını yazmaya dikkat ederlerdi. Eyüp'ün geniş topraklarında, doğrudan Osmanoğulları'na ait büyük çiftlikler, bunların geniş arazilerde kurulmuş pek çok da çiftlik köyleri vardı.

Eyüp ve has çiftlikler nasıl yönetiliyordu? İlk organizasyon-örgütlenme, yukarıda belirtildiği üzere 15. yüzyıl 2. yarısında yapıldıktan sonra, İstanbul ve beldeleri, taşradan farklı olarak padişahın, sadrazamın, kadıların, kolluk güçlerinin, sıkı denetimi altına alınmıştı. Sadrazamın öncelikli bir görevi, İstanbul'un, Galata'nın, Eyüp'ün, Üsküdar'ın güvenliği, ulaşımı, iaşesi, yakıtı, ekmeği... kısacası payitahtta ve mücavir beldelerde gündelik yaşamın sıkıntılardan uzak devamını sağlamaktı. Padişahın mutlak vekili olan sadrazam, bir bakıma İstanbul'un da valisiydi. Ona bu görevinde yardımcılık edenlerin başında kadılar, Yeniçeri Ağası, ocak ağaları geliyordu. İstanbul Mollası, İstanbul Kadısı, İstanbul Efendisi denilen, ulemanın en büyüklerinden bir kadı, ona yardımcılık eden kenar kadıları, bab naibleri; Galata, Eyüp ve Üsküdar'ın da yine ulema sınıfından birer kadısı vardı.

Dikkatlerden kaçırılmaması gereken özel bir durum, 19. yy'da belediye, 20. yy'da da valilik kuruluncaya kadar, İstanbul'un eyalet valisi konumunda yöneticisi yoktu. Payitahtın güvenlik işlerinden, çarşı Pazar denetiminden, sadrazam sorumluydu. O sefere gittiğinde bu görevleri sadaret kaymakamı

Eyüp Mezarlığı.
Kartpostal. Eyüp
Beld. Arşivinden.

üstleniyordu. Şer'i işlere taht kadısı, İstanbul Efendisi de denen kadı bakıyor; mücavir üç beldeyi de kadıları yönetiyordu. Eyüp'ün toprakları esas itibariyle has çiftlikler olduğundan bu belde- nin hakimine de Havass-ı Refi'â Kadısı ve kısaca Eyüb Mollası deniyordu.

Önemi üzerinde durulması gereken bir organizasyon, her Çarşamba günü Divan-ı Hümayun'da veya Paşakapısı'nda, sadrazamın başkanlığında İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar kadılarının da katıldığı, Çarşamba Divanı denen mutat bir oturum yapılırdı. Sadrazam seferde ise Çarşamba Divanı'na sadaret kaymakamı başkanlık ederdi. 15. yy'dan 19. yy'a değin, Çarşamba Divanı'nın özel gündemi İstanbul ve üç belde idi. Diğer bir tanımla haftada dört gün toplanan Divan-ı Hümayun'un Çarşamba oturumlarında İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar'ın güvenlik, imar, iaşe, su, ulaşım, yakacak, taşımacılık vb temel sorunları görüşülüyordu. Oturumdan sonra ise, sadrazam veya sadaret kaymakamı, İstanbul mollası, Yeniçeri ağası, inzibat görevlileri "Büyük Kol"a çıkıyorlardı. Kola çıkmak, İstanbul'u bir uçtan bir uca de-

netlemektir. Kalabalık fakat düzenli bir kadro, kortej halinde, daha çok esnafı denetlese de gündelik yaşamdaki olağanlık ya da olağanüstülük, halkın şikayetleri, taşkınlıklar, balta asanlar, soyguncular, muhtekirler, hilekârlar izlenir, dinlenir, gözlenir; emtia, tartı, inşaat, temizlik kontrolleri yapılır; suçüstü cezaları uygulanır; şehrin sağına soluna musallat olmaya kalkışanlar sindirilirdi. Büyük Kol, bir tür "devlet var!" sergilemesiydi. Kortejin önündeki falakacılar, asesler, teraziciler... taşdııkları ceza aygıtlarıyla, arkadan gelen erkân görkemiyle yüreklerdeki korkuyu uyandıran bir mizansen her hafta yinelerdi Sadrazam, gördüğü şer'i ve örfi her olumsuzluk için -yanında kadı, naip, zabıta hazır olduğu için- derhal hükmünü verir; orada uygulattırdı. Bunun en dehşet-engiz bir örneğini Mür'it- Tevarih'ten verelim: Revan Seraskeri Hekimoğlu Ali Paşa, 1732'de sadarete atanıp İstanbul'a gelmiş. "kol ile Eyyüb'e varınca yirmi iki ekmekçi ve bakkal ve kasab sâlb eylemiş" yani, Hocapaşa'dan Eyüp'e kadar, esnaftan 22 kişiyi astırmış.Yani bir katliam! O zamanın koşulları böyle. Yeni

sadrazam, galiba daha işin başında bir tür yılgınlık, korku estirmek istemiş. Ondan önceki Topal Osman Paşa da sadaretinin son günlerinde çıktığı kol- da bir kasabı ve bir ekmekçi çırağını idam ettirmiş. Uğradığı fırında ekmeği noksan bulmuş. Fırının gedik sahibi kimdir diye sormuş. Tezgahtar çocuk patronunu kurtarmak için benim, demiş. Osman Paşanın, doğru söyle astıracağım uyarısına karşın, benim demekte ısrar etmiş. Cellat boynuna ip taktığında, ben değilim diye ağlamaya başlamış. Sadrazam, başta doğru söylemen gerekirdi diyerek boğdurmuş.¹ Bugünkü anlayışımıza son derece aykırı, keyfi uygulamalar ama o günün koşullarında, insan kaynayan bir büyük kentin asayışı, çarşı pazar düzeni demek ki böyle sağlanıyormuş.

Asıl konumuza, Eyüp'e gelelim: bu müstesna semtin pek çok özellikleri var. Geçmişteki sınırlarının adeta minyatür bir kentçiyi kucakladığını gözlerimizin önüne getirdikten sonra "Belde-i Eyüb"ün neleri buluşturduğuna örnekler sıralayalım:

Eyüp, İstanbul'un en uhrevi semtiydi. Halen de öyledir. Kimi padişahların inançlı anaları, sultan kızları, dul hasenkileri, hayır hasenat sahipleri, şeyhler, seyitler, ulema... ölünce Eyüp'e gömülmek isterlermiş. Burası, herkesin, ebedi meskenini tutmak istediği bir yer olagelmiş. Aynı zamanda, yalnız İstanbul'un değil, Osmanlı ülkesinin en kutsal ziyaret yeri olmuş. Buradaki ulu mezarı, ziyaretgâhı, Eyüp Sultan adıyla biz bulmuşuz, kurmuşuz, yaşatmışız, yüceltmüşüz. Herkes, dileğiyle derdiyle ona sığınır olmuş. sünnet olacak çocukların Eyüp Sultanı ziyaretleri ayrı bir gelenek olurken hastalar buraya getirilmiş. Demek ki Eyüp, İstanbul'un

yanı başında, Mekke'nin Medine'nin simgesi olarak İslami bir çehreye bürünmüş.

Eyüp'ün, bu kutsal kimliğiyle çelişir gibi gözükken ikinci bir özelliği daha var: Haliç suyolunun kıyısındaki bu romantik kasaba, mesirelere taşan İstanbul eğlencelerinin de merkezi olagelmiş. Kağıthane'ye gidecekler, karadan veya denizden evvela Eyüp'e inerler, nevalerini Eyüp çarşısından alırlarmış. Çiftliklerin, mandıraların pazarı olduğundan Eyüp Çarşısı, kaymakçıların, yoğurtçuların, dondurmacıların, kebabçıların, tatlıcıların... tezgâh açtığı farklı bir dünya imiş.

Çocukların sevindirileceği yerlerin başında da daima Eyüp gelirmiş. Çocuk gönlü yapmak isteyenler onları buraya getirirlermiş. İstanbul'da bir çocuğa Eyüp'e gideceğiz demek, dünyaları bağışlamakmış. Çünkü burada oyuncakçılar, kuş lokumu, kağıt helvası, dondurma satanlar varmış. Bir bakıma, Eyüp demek, bayram yeri, çocuk çarşısı demek! Eyüp'teki oyuncakçılığın, iktisadi anlamda da üzerinde durulacak rasyonel bir sektör olduğu muhakkaktır. Oyuncakçılık niçin burada gelişmiş? Sorusunun yanıtı şu olabilir: Eyüp, kuzu kasaplarının, tavukçuların, ördekçilerin, tavşancılardan da merkeziydi. Her gün kesilen hayvanların derileri, yünleri, telekleri, barsakları, oyuncakçılar için hammadde; Haliç'in her iki yakasındaki marangozların, kalafatçıların, nakkaşların, boyacıların; Kağıthane'ye doğru da çömlekçilerin artıkları da oyuncak yapımında malzeme oluyor; bunlardan, çemberler, arabalar, davullar, beşikler, topaçlar, fırladıklar, daha neler neler yapılıyordu. Eyüp'te çanak çömlek işleri de hayli eskilere dayanıyor. Bu zanaatın mamu-

¹ Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'î'tevârih I. (haz. Prof. Dr. M. Münir Aktepe) İ.Ü. Edebiyat F. Yayını İstanbul 1976, s.28

Eyüp'te Kılıç
Kuşanma
Merasimi. Eyüp
Beld. Arşivinden.

latı arasında da çocuklar için boyalı düdüklükler, minicik testiler vardı. Çocukluğumuzda İstanbul'dan dönen büyüklerimizin elimize verdiği Eyüp işi oyuncaklarla nasıl da sevinirdik! Suyla doldurup emziğinden üfürdüğümüz sulu sepkenli kuş sesleri çıkaran testilerimiz, renk renk boyalı, frıldaklı arabacıklarımız, çın çınlı çemberlerimiz... Eyüp mamulatıydı olasılıkla.

Eyüp, Osmanlı teşrifatının yarı dini yarı dünyevi bir merasimine de mekanlık ediyordu. Tahta geçen padişahın Eyüp'e gelip Hz. Eba Eyyub el-Ensârî'nin Türbesinde kılıç kuşanması koşuldu. Bu töre, II. Bayezid'den VI. Mehmed Vahideddin'e kadar aksatılmamıştır. Yeni padişah, saraydaki cülusu izleyen ilk günlerde, muhteşem bir alay sergilemesiyle Eyüp Sultan Türbesine kılıç kuşanmaya giderdi. Kılıç Alayı - Türbeler Ziyareti denen bu saltanat geleneği, kralların taç giymeleriyle kıyaslanabilecek bir törendi. Bu vesileyle yeni padişahı, gidişinde, dönüşünde bütün İstanbullular görebilirler, uzaktan da olsa tanımış olurlardı.

Kılıç alayı için denizden gidişlerde, mevkib-i hümayun Sarayburnu'ndan hareket ederdi. 13 çifte kürekli, hamlacıları bembeyaz gömleklili, kancabaş tipi saltanat kayığının köşkünde oturan padişah; önde yanlarda, arkada, kırlangıç, uçurtma tipi kayıklarda merasim giysili saray ve devlet erkânı...Haliç'in sakin maviliğinde, iki yakadan seyredilebilen eşsiz manzaralar çizerdi.. Bu sergilemeyi bugün canlandıramayacağımızı, Fetih yıldönümlerinde gemileri Haliç'e indirmediği yapaylık gösteriyor. Kayıklar, süzülerek Haliç'ten Eyüp Bostan İskelesine yanaşıyor; aralarında Eyüp kadısının da bulunduğu ulema topluluğu padişahı karşılıyor; oradan yürüyerek Eyüp Sultan türbesine gidiliyor; türbede devrin şeyhülislâmı veya nakibüleşrafı yahut Çelebi efendisi, saraydaki Hasoda'dan getirilmiş olan Hz. Peygambere, Hz. Ali'ye, Hz. Ömer'e, önceki büyük padişahlara ait kılıçlardan birini dualarla yeni padişahın beline bağlıyordu. Dönüşte, Ayvansaray -Edirnekapı yolundan kente giren padişah, ataları Yavuz'un, Fatih'in, Kanu-

nî'nin, II. Bayezid'in türbelerini de sırasıyla ziyaret edip saraya dönerdi. Bu şehir turunun bir amacı da yeni padişahın kenti tanımasıydı. Çünkü, padişahların çoğu şehzadeliklerini sarayda kapalı geçirdiklerinden dış dünyadan habersizdiler.

Padişahlar, yılda en az üç beş defa da Cuma namazı için Eyüp'e gelir; doğa ki bu geliş gidişler de Cuma selamlığı düzeninde ve görkemli olur; vakânüvisler, kılıç alayları gibi, Cuma selamlıklarını da "önemli olaylar" olarak kayda geçirirlerdi.

İstanbul'un etini, sütünü, peynirini, kaymağını sağlayan Eyüp, aynı zamanda kentin yakıt deposuydu. İstiranca ormanlarından kesilen odunlar mevsiminde Eyüp'te "Hatap İskelesi"ne dağlar gibi yığılıyor; Havass-ı Refi'â kadısının, odun emininin gözetiminde İstanbul'a tevzi ediliyordu. Yangın tehlikesi nedeniyle odun işlerinde son derece titizlik gösterilirdi. Eyüp Kadısı, odunun kesim zamanını, taşınma usullerini; dağıtımını ilamlarla duyurur bu ilamların suretleri, sicill-i mahfuza yazılırdı.

İstanbul'un bereket kaynağı durumundaki Eyüp'ün geniş arazisinde 26 nahiye, 700 köy vardı. Havass-ı Refi'â Kadısı bütün bu yerleşimlerin sorunlarına yetişemeyeceğinden yardımcıları "bâb" ve "kenar" naibleri görev yapardı. Çatalca'da, Vize'de Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece'de, Uzunova'da yargı işlerine naibler bakar; gelen hüküm ve buyrukları, ilâmları, terekeleleri, narhları, Ramazan, bayram habercisi "rüyet-i hilâlleri" sicille yazarlardı.

Denecek o ki Eyüp'teki eski düzenin temsilcileri, hem yargıç hem buyrukçu Havass-ı Refi'â kadıları, bir inceleme konusu olarak mutlaka gündeme alın-

malıdır. Kadıların örfi görev süresi bir yıl, uzatılırsa en çok 20 aydı. Eyüp'e, "mahreç mevleviyeti" düzeyindeki kadılar atanırdı ki bunlar çoğunca, medrese müderrisliğinden "kazâ" sınıfına geçen ulemadan idiler. Ortalama bir hesaplama Osmanlı asırlarında, Eyüp'te adları saptanabilecek kadı efendiler 200'den az değildir. Ulema sınıfına tanınan ayrıcalıklar nedeniyle diğer kadılar gibi Eyüp kadılarının da ulema tarzı yaşantıları söz konusuydu. Giyim kuşamları, duruşları, yürüyüşleri, merasimlerdeki tavırları farklıydı. Bol yenli, uzun etekli, sade biniş, kışın dışı kuşmaş kaplı kürk giyerler; mest ve pabuçları mavi olurdu. Ulema zümresine mensubiyetlerinin asıl simgeyse sarıklarıydı. Sayın Barışta, önceki oturumda "kadı örfü" deyimini kullandı ve burma burma sarılmış kavun biçiminde, tepesi külahımsı başlığı olan bir mezartaşı gösterdi. Örf denen bu görkemli sarık, büyük müderrislerle kadılara özgüydü. Eyüp kadıları da bu örfü taşırlar, ölünce mezartaşlarının başlığı da aynen örf gibi biçimlendirilir, taşın yüzüne de "Merhum ve mağfur Havass-ı Refi'â kadısı..."girişli bir yazıt işlenirdi. Eyüp mezarlıklarındaki örfü taşlardan acaba kaç, burada görev yapan kadılara aittir?..

Konu açılmışken, değinmeden geçmeyelim: Osmanlı uleması, yani kadılar ve müderrisler, İslamiyette ruhbanlık olmadığından, onları öykünmekten sakınırlar, bundan dolayı, desensiz biniş, mest pabuç ve örf dışında, herhangi bir simge taşımazlar; salt büyük merasimlerde kuşaklarına akva denen kısa bir hançer yerleştirirlerdi. Şimdi görüyoruz ki cami imamları, yakası yenleri sırma işlemeli, Arap maşlahları gibi cübbeler giymekte. Acaba kimin

icadıdır? Osmanlı ulehasının giymediğini, günümüz imamlarının sırtında görmek şaşırtıcı!

Konumuza dönelim: Eyüp kadılarının yaşamöykülerini bir kitapta toplamak herhalde önemli bir çalışma olur. Çoğunun mezartaşı da ayakta, epeycesesi de Eyüp mezarlıklarındadır. Çünkü, Eyüp mollaları, başka mansıplara atansalar da Eyüp'teki hizmetlerini, sevaplı ve şerefli bir görev saydıklarından buraya gömülmelerini vasiyet ederlermiş. Eyüp kadılarının mezartaşlarını bulmak incelemek; hayat hikayelerini ilginç uygulamalarıyla kaleme almak; önemli çalışmalardır. Örneğin, İstanbul kadıları her yıl değiştirilirken, kimi Eyüp kadılarının 18-20 ay görevde kalabilmelerinin bir açıklaması olmak gerekir ki herhalde şudur: İstanbul kadılarının en fazla 12 ay görevde kalmaları koşulu, kozmopolit kent halkından kimileriyle yakınlık kurmak imkânını bulamamaları içindi. Oysa Eyüp homojen nüfuslu küçük bir yerleşimdi, Buraya atanan kadı, kısa zamanda Eyüplülerin tamamını tanırdı. Eyüp'te kadıları, farklı ilişkilere yöneltecek koşullar ve düzenler de yoktu.

İmparatorluğun her tarafındaki kadıları atayan, azleden Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, bunun için yıllık süre, terfi ve sıra esasına dayalı bir "devir" sistemi uygularlardı. bir yerden Örneğin Selanik ve Yenişehir kadılıkları "mahreç" düzeyinde olup burada bir yıl görev yapan kadı, eğer terfi ettirilmezse ya "mazul" olur, yani açığa alınır veya Eyüp'e, Yenişehir Feneri'ne atanırdı. Eyüp Kadısı terfi edince taht kadılıklarından olan Bursa'ya gönderilirdi.

Yanılmalara neden olmamak için, "üç belde" anlamındaki "Bilâd-ı Selâ-

se" deyiminin her zaman Eyüp, Galata ve Üsküdar'ı ifade etmediğini de belirtelim. "Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse" deyimini, İstanbul ve mücaviri üç belde demekken, kendi başına "Bilâd-ı Selâse" ise, Osmanlı Devletinin üç başkentinin -İstanbul, Edirne ve Bursa'nın ortak adıydı.

Eyüp'te, her yıl düzenlenen sempozyumların 2006'da 10.sunun yapılması, bildirilerin yayınlanması, ilgililerine saygı duymamızı gerektiren etkinliklerdir. Ancak gerçekleri de çekinmeden söylemek yararlıdır. Bugünkü Eyüp, tarihin bize sunduğu o pitoresk, uhrevi ulvi "belde"yi boğan bir yığıntıdır. Eyüp'e reva görülenleri nasıl açıklayabiliriz ki? Havass-ı Refi'â kadılarının yüzyıllar boyu koruduğu narin kasaba, romantik yamaçlar, bugün ne halde?.. Eski has çiftlikler, oraların bereketi nasıl yok edildi? Padişahların, valide sultanların, hasekilerin vakıfları nasıl söndürüldü? Eyüp'te gelişen kültür ne zaman unutuldu? Mahallelerin dokusunu, Eyüp Çarşısını hangi buyruk çarpıttı?.. Eyüp köyleri ne vakit tarihe karıştı?.. Eğer bunlar sorulmaz, sorgulanmaz, sorumluları tarihin belleğine kaydedilmezse kentimizi boğan hoyratlıklar devam edecektir. Sayın Örcün Barışta'nın sunumundan çok etkilendiğimi itiraf etmeliyim. Dünkü Eyüp'ü, yol kenarlarından, kanallardan, çukurlardan toplanabilmiş çanak çömlek parçalarından öğrenebilecek duruma düşmüşüz! Dozerlerin yıkıp geçtiği yerlerin tozu toprağı, çamurları arasında bilim ve sanat insanlarımız, kırıntılar topluyor; Eyüp tarihine bunlarla ışık tutuyorlar!